

İSLAM-OSMANLI HUKUKU'NDA ERKEK TARAFINDAN KOYULAN ŞART VEYA BELİRLENEN SÜRE İLE EVLİLİK AKDİNİN SONA ERDİRİLMESİ

Termination of Marriage Contract with Condition Declared and Time Determined by the Man in Islamic-Ottoman Law

*Doç. Dr. Esra YAKUT**

Özet

İslam Hukuku boşanma konusunda erkeğe sınırsız yetkiler tanımıştır. Bu yetkilerden biri de boşanmanın belli bir şartın gerçekleşmesine ya da belli bir sürenin tamamlanmasına bağlanan şekli olan “talik-i talak” türüdür.

Özel hukuk alanında bütünüyle İslam Hukuku’nu uygulayan Osmanlı Devleti’nde de “talik-i talak”ın farklı örneklerine sıkça rastlanmıştır. Kadınlar pek çok defa, kendilerinden kaynaklanamayan ama sonuçları nedeniyle doğrudan kendilerini ve çocuklarını ilgilendiren bu tarz boşanmalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum kadının, neden ve ne zaman gerçekleşeceğini bilmediği bir eylem olması nedeni ile aile hayatı içinde bir tehdit ortamı doğurmuştur.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içinde, uygulamalardan örnekler vererek, kadının evlilik hayatında “talik-i talak” nedeni ile yaşadığı güçlükleri, zaman zaman bu güçlükleri olumlu hale getirme çabalarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler

İslam Hukuku, Osmanlı Özel Hukuku, Boşanma, Talik-i Talak, Şart.

Abstract

Islamic law recognizes unlimited authority of the man in the process of divorce. One example of this authority is the type “talik-i talak” (postponement of divorce), where divorce is dependent on satisfaction of a certain condition or completion of a certain period of time.

Various examples of “talik-i talak” were frequently seen in the Ottoman Empire, where Islamic Law was comprehensively implemented in private law. Women frequently encountered these types of divorces which were not initiated by themselves, but directly concerned them and their children due to certain outcomes. As this situation constituted an act that the woman did not know why and when will occur, it created an environment of threat for family life.

This study, by providing examples of practices from the establishment to the collapse of the Ottoman Empire, aims to present the difficulties women experienced in their marriages due to “talik-i talak” and their struggles from time to time to repair such difficulties.

Keywords

Islamic Law, Ottoman Private Law, Divorce, Talik-i Talak, Condition

* Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

İslâm Hukuku'nda boşanma kocanın tek taraflı iradesi ile meydana gelen bir olaydır. Bu süreçte kadının herhangi bir müdahalesi söz konusu olamadığı gibi resmi bir makamın onayına da ihtiyaç duyulmaz. Kocanın iradesi kayıtsız şartsız olabileceği gibi belli bir şarta veya belli bir süreye de bağlanabilir.¹ Bu çeşit boşanmalarda evlilik akdinin sonlandırılması gelecek zamanda gerçekleşme olasılığı olan bir duruma yani şarta ya da belli bir zamanın gelmesine dayandırılır. “Tâlik-i talak” adı ile anılan bu boşanma şekli, İslâm Hukuku içinde yer alan “talikî şart” kuralıyla açıklanabilir. Bu kural, bir hukuki işlemin hükümlerinin işlemeye başlamasının, gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlanmasını ifade eder. Burada ileri sürülen şart, hukuka, örf ve adete, ahlâka uygun bulunmalıdır. Ayrıca şartın gerçekleşmesi hukuken mümkün olmalıdır. İleri sürüldüğü anda gerçekleşmekte olan veya geçmişte gerçekleşmiş bir olay şart sayılmaz. İleri sürülecek şart hukuki işlemin yapıldığı sırada ortaya koyulmalıdır.²

Boşanmanın şarta ve süreye bağlanması ile ilgili Kur'an'da ve Hz. Peygamber'e atfedilen hadislerde herhangi bir hükmün bulunmaması, bu boşanma çeşidinin içtihadı bir kararla ortaya koyulduğu görüşünü desteklemektedir.³

Özel hukuk alanında katıksız İslam Hukuku kurallarını uygulayan Osmanlı Devleti'nde de “tâlik-i talak” sık rastlanan boşanma şekillerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı şeyhülislâmlarına ait fetva mecmualarında konuyla ilgili sayısız örneğe rastlanabilir. En sık rastlanan şart erkeğin, “eğer filan fiili işlersem avretim boş olsun” şeklinde söylediği sözdür. Nitekim iki karısı olan Zeyd'in “eğer filan fiili işlersem avretim üç talak boş olsun” diyerek şart koşması ve ardından da sözü edilen fiili işlemesi üzerine iki karısının da yanı sıra üç talak ile “boş” olup olmayacağı konusu dönemin şeyhülislâmına sorulmuştur. Alınan fetva, Zeyd'in sadece karılarından birinin talak yolu ile “boş” olacağı, boşanılacak kadının belirlenmesinde de kendi kararının geçerli olacağı yönündedir.⁴ Sözü edilen “filan fiil” ile ilgili fetva mecmualarına yansıyan bazı örnekler şöyle sıralanabilir: “Şu iskeleden sefineye binüb deryaya sefer edersen”,⁵ “zevcem Hind bir dahi Amr'ın menziline varırsa”,⁶ “zevcem Hind'in üzerine evlenirsem”,⁷ “zimmetimde olan şu kadar akçemi senden alırsam”,⁸

¹ Halil Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma, Konya, 1988, s. 57; İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul, 2000, s. 85.

² Osman Kaşıkçı, “Fürû-i Fıkıh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, 2010, s. 365-366; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu, C. 2, İstanbul, ty., s. 232-241.

³ Cin, a.g.e., s. 58.

⁴ M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul, 1972, s. 50-51 (123. Mesele).

⁵ Çatalcalı Ali Efendi, Fetâvâ-yi Ali Efendi, C.1, Dersaadet, 1324, s.79.

⁶ Y.a.g.e, s. 80.

⁷ Y.a.g.e, s.87.

⁸ Neticetü'l-Fetâvâ Şeyhülislâm Fetvaları, (Derleyenler: es-Seyyid Ahmed Efendi, es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedüsi), İstanbul, 2014, s. 61 (229. Mesele).

“cariyem Hind’i falan gün bey’ etmezsem”⁹, “menziline dahil olursam”,¹⁰ “şimdiden sonra seni istihdam edersem”,¹¹ “bugün bu karyeden çıkmazsam”,¹² “Amr’a olan şu kadar akçe deynimi falan zamana dek eda etmezsem”,¹³ “şürb-i hamr edersem”,¹⁴ “eğer seni darbedersem”,¹⁵ “on güne dek sefere gitmezsem”,¹⁶ “kızın Zeyneb’in menziline varırsam”...¹⁷

Örneklerde görüldüğü gibi kocanın, karısını boşamak için ileri sürdüğü durum belli bir zamanın gelmesine yani “va’deye” ya da belli bir şarta bağlanabilmiştir. Sözü edilen şart, karının ya da kocanın iradesine bağlı bir olay olabilir. Nitekim talik-i talak ile ilgili şerhiye sicillerinde rastladığımız kayıtların pek çoğu kocanın, karısı ya da kendisi ile ilgili ileri sürdüğü değişik gerekçelerden oluşmaktadır. Bu gerekçelerin bazıları erkeğin alışkanlık haline getirdiği olumsuz davranışlarından kendini menetmek adına yine kendine getirdiği çeşitli sınırlamalardır. Fakat bu sınırlamaların sonunda erkeğin kendisine yaptırım olarak ortaya koyduğu fiil karısından boşanacağını söylemesidir. 1662 yılına ait, Eyüp Mahkemesi kayıtlarında rastlanan bir örnekte, Arslan kızı Ayşe mahkemeye müracaat ederek, eşi Abdullah oğlu Halil Beşe’nin bir yıl önce içki içip sarhoş olduğu takdirde kendisinden talak-ı bâyin ile boşanacağını söylediğini fakat o zamandan beri içki içip sarhoş olmaya devam ettiğini belirtmiş ve koşulan şart üzerine boşanmayı talep etmiştir. Koştuğu şart ve sarhoşluğu ile ilgili mahkemede kendine sorulan sorulara yanıt veren Halil Beşe, bir yıl önce talik-i talak yaptığını kabul etmiş, ama o tarihten sonra sadece ekşi boza içtiğini, sarhoşluğunun nedeninin de ekşi bozadan olduğunu söylemiş fakat şahitler nedeni ile mahkemenin şartlı talak kararını onaylamasına engel olamamıştır.¹⁸

Eskişehir Şerhiye Sicilleri arasında rastladığımız 1891 tarihli bir başka kayıta Hüseyin kızı Ümmühan, vekili aracılığı ile mahkemeye başvurarak, eşi Süleyman oğlu Abdullah’ın içki içmemesini temin etmek için 23 Ağustos 1890 tarihinde bir senet düzenlediklerini, senette belirtilen hüküm gereğince Süleyman’ın bir daha içki içerse kendisinden boşanacağını söylediğini belirtmiştir. İmzalan senede rağmen kocasının içki içmeyi bırakmadığını, eve sarhoş geldiğini söyleyen Ümmühan, boşanmanın gerçekleşmesini talep etmiştir. Süleyman oğlu Abdullah ise hazırlanan senedi sarhoş olduğu için hatırlamadığını belirtmiş, karısının kendini eve almadığı gün ise içki içip sarhoş olduğunu inkâr etmiştir.¹⁹

Erkeğin gerçekleştirmiş olduğu olumsuz eylemlerin tekerrürü halinde evlilik akdini sonlandıracağını söylediği durumlardan biri de karısına karşı uyguladığı şiddet olaylarıdır. 1691 yılına ait

⁹ Y.a.g.e, s.62 (235. Mesele).

¹⁰ Y.a.g.e, s.63 (238. Mesele).

¹¹ Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, Fetâvâ-yı Feyziye, (Hazırlayan: Süleyman Kaya) İstanbul, 2009, s.64 (441. Mesele).

¹² Y.a.g.e, s.68 (467. Mesele).

¹³ Y.a.g.e, s.68 (470. Mesele).

¹⁴ Y.a.g.e, s.71 (484. Mesele).

¹⁵ Y.a.g.e, s.71 (486. Mesele).

¹⁶ Y.a.g.e, s.72 (496. Mesele).

¹⁷ Y.a.g.e, s.72 (497. Mesele).

¹⁸ İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüp Mahkemesi 74 Numaralı Sicil, (H. 1072-1073/M. 1661-1662), (Hazırlayan: Hüseyin Kılıç, Salih Kahrıman, vd.), C. 28, İstanbul, 2011, s. 74-75 (Hüküm No: 349).

¹⁹ Eskişehir Şerhiye Sicilleri, 2 Numaralı Defter, s. 60.

İstanbul Bâb Mahkemesi'nde rastlanan bir kayıta, Mustafa kızı Hatice isimli kadın mahkemeye başvurarak kocası Mehmed oğlu Muharrem'in iki ay önce "eğer seni darp edersem benden boş ol dediğini fakat bu sözün söylenmesinin ardından şiddete devam ettiğini ileri sürerek, koşulan şart gereği boşanmayı talep etmiştir. Muharrem, mahkemede şartlı boşanma için söylediği sözü inkâr etmiş, fakat durum şahitlerle ispatlandığından, mahkeme kadının kocasından boşanmasına hüküm etmiştir.²⁰

Eskişehir'in 1 Numaralı Şeriyeye Sicilleri'ne ait 1873 tarihli bir başka kayıta ise Mustafa kızı Tayyibe Hatun'un vekili mahkemeye başvurarak, Tayyibe Hatun'un eşi Mustafa oğlu Arap Hasanzâde el-Hac Hasan Ağa ile bir süre önce aralarında şiddetli geçimsizlik olduğu için ayrıldıklarını fakat on üç ay önce müvekkilini dövmemek şartı ile yeniden nikahlandıklarını belirtmiştir. Tayyibe Hatun'un vekili nikahtan hemen sonra Hasan Ağa'nın karısını yeniden dövdüğünü şahitlerle ispatlamış ve daha önce verilen söze dayanılarak ayrılmasını talep etmiştir.²¹

Mahkeme kayıtlarında rastladığımız bir başka olay, kadının belli bir bedel ödeyerek eşinden muhâla'a yolu ile boşanmasının ardından, eski kocasının belli bir şart ileri sürerek kadını yeniden nikâhına almak istemesi durumunda ortaya çıkmıştır. Kocanın ileri sürdüğü şarta uymaması durumunda kadının bu kez mehrini ve nafakasını isteyerek yeniden boşanmayı talep etme hakkı doğmaktadır. Nitekim 1691 yılına ait Bâb Mahkemesi kayıtlarında rastlanan bir örnek konuya güzel bir açıklama getirmektedir: Mustafa kızı Fatıma adlı kadın, eşi Ömer oğlu Mustafa Beşe'den muhâla'a yolu ile ayrılmıştır. Hatta Mustafa Beşe, şahitlerin huzurunda, Fatıma'yı bir daha nikahına alacak olursa "onun kendisinden üç talakla boş olacağını" belirtmiş ve şart koşmuştur. Bu şartın koşulmasından kısa bir süre sonra Mustafa Beşe, Fatıma'yı üç bin akçe mehr-i müeccel miktarı ile nikahına almış, fakat Fatıma, kocasının ileri sürdüğü şartı mahkemeye taşıyıp, olayı şahitlerle ispatlayarak, mehir alacağını talep etmiştir. Mahkeme, Fatıma'ya üç bin akçe mehr-i müeccel ödenerek boşanmanın gerçekleşmesine hükmetmiştir.²²

Şartlı talakta, erkeğin ileri sürdüğü gerekçelerden bazıları kadını hiçbir şekilde ilgilendirmeyen, doğrudan erkeğin kendisini ve çevresini alakadar eden olaylarla bağlantılandırılmıştır. 1534 tarihli Üsküdar Mahkemesi Sicillerine ait bir kayıta Abdullah oğlu Ali daha önce kavga edip yaralamış olduğu Murat oğlu Ali Çelebi'ye bir daha zarar verecek olursa iki karısından üçer talak ile boşanacağını şart koşmuştur. Ali Çelebi'de bu şartı mahkemeye müracaat ederek kayıt altına aldırılmıştır.²³ 1726 tarihli İstanbul Mahkemesi'ne ait bir başka kayıta, Yedikule dışındaki debbağların ahi babalığı görevinde bulunan el-Hâc Mehmed oğlu el-Hâc Musa'nın kendi halinde olmayıp, yaptığı kötülüklerle çevresine zarar verdiği azl edildiği belirtilmiştir. Musa'nın da görevden alınmasının ardından bir daha debbağların işlerine karışmayacağına dair söz verdiğini, eğer karışacak olursa eşinden üç talakla boşanmak üzere şart koştuğunu görmekteyiz.²⁴ 1891 tarihli Eskişehir Şeriyeye Sicilleri'ne ait bir başka kayıta ise Emin kızı Gülfezar mahkemeye başvurarak, eşi Mustafa oğlu Mustafa ile kardeşi

²⁰ İstanbul Kadı Sicilleri, Bâb Mahkemesi 54 Numaralı Sicil, (H. 1102/M. 1691), (Hazırlayan: Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca, vd.). C.20, İstanbul, 2011, s.188-189 (Hüküm No:205).

²¹ Eskişehir Şeriyeye Sicilleri, 1 Numaralı Defter, s. 105; Sözü edilen kayıt ile ilgili bkz. Esra Yakut, "Eskişehir Şeriyeye Sicillerine Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Sonuçları", I. Uluslararası Dünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu. Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı, 12-15 Mayıs 2004, Eskişehir, 2005, s. 110.

²² İstanbul Kadı Sicilleri, Bâb Mahkemesi 54 Numaralı Sicil, (H. 1102/M. 1691), s. 409 (Hüküm No: 504).

²³ İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil, (H. 940-942/M. 1534-1536), (Hazırlayan: Kenan Yıldız), C. 4, İstanbul, 2010, s. 103 (Hüküm No: 103-104).

²⁴ İstanbul Kadı Sicilleri, İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (H. 1138-1151/M. 1726-1738), (Hazırlayan: Fuad Recep, Sabri Atay, vd.) C. 21, İstanbul, 2010, s. 280 (Hüküm No:192).

Arif'in aralarında geçen bir tartışma sırasında, Mustafa'nın "seni evime koyarsam veyahut ben senin evine varır isem zevcem benden kırk talak boş olsun" dediğini ileri sürmüş ve kısa bir süre önce iki kardeşin barışarak yeniden görüşmeye başladıklarını belirtmiştir. Koşulan şartı gerekçe gösteren Gülfezar eşinden ayrılmak istemiştir. Bununla beraber durumu şahitlerle ispatlayamadığı için mahkeme evliliğin devamına karar vermiştir.²⁵

Talik-i talâkla, boşanma eylemi bazen belli bir zamanın gelmesine ya da önceden belirlenen belli bir sürenin tamamlanmasına bağlanabilmiştir. Örneğin, bir kimse eşine "sen yarın" veya "yarınki günde benden boş ol" dese ertesi gün geldiği anda talak gerçekleşmiş sayılır. Ya da "bir aya", "bir yıla", "kışa kadar boş ol" gibi ifadeler bu sürelerin son bulduğu anda talakın ortaya çıkmasını zorunlu kılar.²⁶ Zamana bağlanan boşanmalarda evlilik birliği belirlenen zamana kadar devam eder. Boşanmanın hüküm ve neticeleri ise kocanın belirlediği zamandan itibaren doğmaya başlar. Yine de bu durum mezhepler arasında farklılıklar göstermektedir. Hanefi, Hanbeli ve Şafiiler, vadenin geldiği andan itibaren evlilik bağının çözüldüğü görüşünü benimserken, Malikiler boşanmayı süreye bağlayan kocanın sözü söylediği andan itibaren hükmün gerçekleştiği düşüncesindedirler. Bunun en önemli nedeni, Malikilerin vadenin gelmesine kadar devam eden evliliği "nikâh-ı muta" olarak kabul etmeleridir.²⁷

Boşanmanın zaman bağlanması olayı, özellikle savaş zamanlarında sefere katılan erkeklerin yaralanma, ölüm vb. nedenlerle seferden dönemedikleri durumlarda eşlerinin boşanma ehliyetlerini kendilerine vererek, mağduriyetlerini önlemek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Hanefi mezhebini eşin gaipliğini, tefrik yolu ile ayrılıklarına gerekçe saymaması bu yöntemin Osmanlı Devleti'nde fazlaca kullanılmasına neden olmuştur.²⁸ 1594 tarihli bir kayıta, Eflak Seferine katılan Sincar Bey'i Hasan Bey'in, seferden altmış güne kadar dönmeyecek olursa karısının üç talakla kendisinden boş olacağını söyleyip kayıtlara geçirterek savaşa katıldığını görmekteyiz. Sincar Bey'in altmış günlük süre vermesinin nedeni, sefere giderken karısının yanına kırk gün yetecek kadar nafaka bırakması, dönüşünün gecikmesi durumunda karısının nafakasını temin için adam göndereceğini taahhüt etmesi, her ikisini de yapamadığı durumda olayın ancak ölümüne delil kabul edileceğini düşünmesidir.²⁹

Erkeklerin iş aramak, ticaret yapmak vb. amaçlarla evlerinden uzak yerlere gittikleri zamanlarda da süreye bağlı talak ile eşlerine boşanma hakkını devrettiklerini görmekteyiz. Nitekim, karısı Aişe'yi bırakarak uzak bir diyara giden koca, bu yolculuğa çıkmadan önce 100 gün içinde dönmeyecek olursa, karısının kendinden "boş olacağını" söylemiştir.³⁰ Başka bir kayıta Minnet kızı Na'âlpaşa, kardeşinin kocasının "kafire gidip, üç ayda gelmezsem, üç talak boş ol" demesine rağmen iki yıldır dönmediğini belirtmiş ve koşulan şart nedeniyle gereğinin yapılmasını istemiştir. Mahkemede dinlenen tanıklarında üç aylık süreyi onaylaması üzerine karı-kocanın bir buçuk yıldır boşanmış olduklarına hükmedilmiştir.³¹

²⁵ Eskişehir Şerhiye Sicilleri, 2 Numaralı Defter, s. 115.

²⁶ Bilmen, a.g.e., C. 2, s. 254.

²⁷ Cin, a.g.e., s. 58-59.

²⁸ Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, C. 1, İstanbul, 1991, s. 315.

²⁹ İstanbul Kadı Sicilleri, Rumeli Sadareti Mahkemesi 21 Numaralı Sicil, (H. 1002-1003/M. 1594-1595), (Hazırlayan: Rasim Erol, Hüseyin Kılıç), C. 12, İstanbul, 2011, s. 292 (Hüküm No: 315).

³⁰ Ronald J. Jennings, "The Legal Pasition of Women in Kayseri, a Large Ottoman City, 1590-1630" International Journal of Women's Studies, 3, 1980, s. 571.

³¹ İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 17Numaralı Sicil, (H. 956-963/M. 1549-1556), (Hazırlayan: Orhan Gültekin), C. 6, İstanbul, 2010, s. 93 (Hüküm No:91).

Süreye bağlı talik-i talaklarda erkeğin belirlediği süre, her zaman kendi ile ilgili konularda olmamış, bazen karısının gerçekleştirmesini istediği çeşitli davranışlarla bağlantılı, belirlenmiş bir zaman ortaya koyulabilmiştir. Nitekim, evini terk eden karısını geri çağırın kocanın, yirmi günlük bir süre belirleyerek, karısı bu süre içinde evde olmadığı takdirde kendisini talak-ı selâse ile boşayacağını söylediğini görmekteyiz.³²

İncelediğimiz örneklerde görüldüğü gibi belirli şartlara ve sürelerle bağlı boşanma, evliliklerde kadının ne zaman gerçekleşeceğini bilmediği bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum kadını baskı altında tutan bir yöntem olmuştur.

Bütün olumsuzluklara rağmen Tanzimat Dönemi'nde hazırlanıp yürürlüğe giren Mecelle içinde de talik-i talak ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. Bunun en önemli nedeni Mecelle'nin borçlar, eşya ve usul hukuku hükümlerini kapsamaması, Müslüman ve Gayr-i Müslimlere ayrı ayrı hükümler uygulanması nedeni ile aile ve miras hukuku konularını içermemesidir.³³

1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde Osmanlı Hukuku'nda evlenme ve boşanma ile ilgili hükümler düzenlenmeye çalışılsa da "talik-i talak" konusunda yine herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Sadece Kararname'nin 114. maddesinde, "talâk iradesinden dönme, şarta ve ecele bağlanamaz" denilerek gerçekleşmiş talaklarla ilgili ileri sürülen şart ve süreler ortadan kaldırılmıştır.³⁴ Ayrıca Kararname'nin 126. maddesinde, kadının eşinin gizlenmesi, uzak ya da daha yakın bir yere giderek kaybolması veya alıkonulması durumlarında nafaka temininin güçleşmesi sebebi ile talep üzerine, hakimin dört yıllık bir süre belirlediği görülmüştür. Bu sürenin dolmasının ardından kocanın gaipliği devam eder, kadın da talebinde ısrar ederse, hakim boşanmaya hükmetmiştir.³⁵ Böylece kocaların uzak yerlere gitmeden ya da savaflara katılmadan önce "talik-i talak" yoluna başvurmalarının haklı gerekçesi de ortadan kaldırılmıştır. Her şeye rağmen şarta ve süreye bağlı boşanmanın Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam ettiği görülmektedir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İslâm Hukukunu uygulayan çeşitli devletlerin aile hukuku kanunlarında ise bu boşanma şekline olumsuz yaklaşılmıştır. 1929 tarihli Mısır Kanunu, kadının belli bir şeyi yapıp, yapmamasını sağlamak amacını güden şartlı boşanmaları geçerli saymamıştır.³⁶ 1958 tarihli Fas Kanunu ile 1959 tarihli Irak Kanunu'nda da boşanmanın şarta bağlanmasına izin verilmemiştir.³⁷

³² Develi Şeriyeye Sicilleri, 42 Numaralı Defter, s. 82; Ayrıca bkz. Mehmet Süme, 42 Numaralı Develi Şeriyeye Sicili, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1993, s.101-103.

³³ Ahmet Akgündüz, Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte), İstanbul, 2013, s. 30-31; Osman Kaşıkçı, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle, İstanbul, 1997, s. 204-205.

³⁴ "Hukûk-ı Aile Kararnamesi", Ceride-i İlmiyye, C. 4, S. 34, İstanbul, 1336 (1918), s. 986-1021.

³⁵ Y.a.g.e., s. 1000; Mehmet Akif Aydın, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, 1985, s. 202; Ebru Kayabaş, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi İtibarıyla Aile Hukukunun Gelişimi, Hukuk-ı Aile Kararnamesi, İstanbul, 2009, s. 87-88.

³⁶ Soliman Marcos, Wadie Farag, "Yeni Mısır Medeni Kanununun (Kaynakları, Vasıflara ve gelecek için vaadettiği imkanlar", (Çev. Coşkun Üçok), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10. S.1-4, Ankara, 1953, s. 742-755; Kemal Fikret Arık, "Kitap Tahlilil: Mısır Medeni Kanununun (1)", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 4, Ankara, 1955, s. 284-291.

³⁷ A.H. Al-Katifi, "Doğu Arap Dünyasında Hukuki Modernleşmenin Birkaç Yönü", (Çev. Münir Koştaş), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.27, Ankara, 1985, s.327-337; Cin, a.g.e., s. 61

Sonuç

İslam Hukuku içinde erkeğe tanınmış boşama yetkilerinden biri olan şarta ve süreye bağlı boşanma (talik-i talak), Osmanlı Hukuk sisteminde de değişik gerekçelerle başvurulan bir yöntem olmuştur. Talik-i talakta ileri sürülen şart, kimi zaman kadının da içinde bulunduğu bazı olayları kapsamış; kimi zaman ise erkeğin doğrudan kendi yaşamını ilgilendiren olaylar, karısından ayrılmak için ileri sürdüğü şartlara konu teşkil etmiştir. Boşanma için ortaya koyulan süre ise bazen evinden uzak yerlere gidip çalışan, savaşılan erkeklerin evlerine geri dönmedikleri durumlarda kadının eşinden kolayca ayrılmasını sağlayıp mağduriyetini önlerken; bazen de kocanın, evini değişik gerekçelerle terk eden karısını geri döndürmek için kullandığı bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Koşulan şart, biçilen süre ne olursa olsun bu boşanma şekli kadın üzerinde bir baskı unsuru haline dönüşmüştür. Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içinde şarta ve süreye bağlı boşanmayı uygulamaya devam etmiştir. Bununla beraber özellikle 20. yüzyılın başlarında İslam Hukuku'nu uygulayan çeşitli devletlerin aile hukuku kanunlarından “talik-i talak” kaldırılmış ve kadının üzerinde belirsizlik yaratan bu uygulamaya son verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet; Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte), İstanbul, 2013.
- Al-Katifi, A.H.; "Doğu Arap Dünyasında Hukuki Modernleşmenin Birkaç Yönü", (Çev. Münir Koştaş), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.27, Ankara, 1985.
- Arık, Kemal Fikret; "Kitap Tahlilil: Mısır Medeni Kanununun (1)", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 4, Ankara, 1955.
- Aydın, Mehmet Akif; İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi; Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, C. 2, İstanbul, ty
Cin, Halil; Eski Hukukumuzda Boşanma, Konya, 1988.
- Çatalcalı Ali Efendi, Fetâvâ-yi Ali Efendi, C.1, Dersaadet, 1324.
- Develi Şeriyeye Sicilleri, 42 Numaralı Defter.
- Düzdağ, M. Ertuğrul; Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul, 1972.
- Eskişehir Şeriyeye Sicilleri, 1 Numaralı Defter.
- Eskişehir Şeriyeye Sicilleri, 2 Numaralı Defter.
- "Hukûk-ı Aile Kararnâmesi", Ceride-i İlmiyye, C. 4, S. 34, İstanbul, 1336 (1918).
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil, (H. 940-942/M. 1534-1536), (Hazırlayan: Kenan Yıldız), C. 4, İstanbul, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar Mahkemesi 17Numaralı Sicil, (H. 956-963/M. 1549-1556), (Hazırlayan: Orhan Gültekin), C. 6, İstanbul, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Rumeli Sadareti Mahkemesi 21 Numaralı Sicil, (H. 1002-1003/M. 1594-1595), (Hazırlayan: Rasim Erol, Hüseyin Kılıç), C. 12, İstanbul, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Bâb Mahkemesi 54 Numaralı Sicil, (H. 1102/M. 1691), (Hazırlayan: Hüseyin Kılıç, Yılmaz Karaca, vd.). C. 20, İstanbul, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil, (H. 1138-1151/M. 1726-1738), (Hazırlayan: Fuad Recep, Sabri Atay, vd.) C. 21, İstanbul, 2010.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Eyüp Mahkemesi 74 Numaralı Sicil, (H. 1072-1073/M. 1661-1662), (Hazırlayan: Hüseyin Kılıç, Salih Kahrıman, vd.), C. 28, İstanbul, 2011.
- Jennings, Ronald J.; "The Legal Pasition of Women in Kayseri, a Large Ottoman City, 1590-1630" International Journal of Women's Studies, 3, 1980.
- Karaman, Hayrettin; Mukayeseli İslâm Hukuku, C. 1, İstanbul, 1991.
- Kaşıkcı, Osman; İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle, İstanbul, 1997.
- Kaşıkcı, Osman; "Fürû-i Fıkıh", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, 2010.
- Kayabaş, Ebru; Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi İtibarıyla Aile Hukukunun Gelişimi, Hukuk-ı Aile Kararnamesi, İstanbul, 2009.
- Marcos, Soliman; Wadie Farag; "Yeni Mısır Medeni Kanunun (Kaynakları, Vasıflara ve gelecek için

vaadettiği imkanlar”, (Çev. Coşkun Üçok), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10. S.1-4, Ankara, 1953.

Neticetü’l-Fetâvâ Şeyhülislâm Fetvaları, (Derleyenler: es-Seyyid Ahmed Efendi, es-Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedûsi), İstanbul, 2014.

Ortaylı, İlber; Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul, 2000.

Süme, Mehmet; 42 Numaralı Develi Şeriyeye Sicili, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1993.

Şeyhülislâm Feyzullah Efendi, Fetâvâ-yı Feyziye, (Hazırlayan: Süleyman Kaya) İstanbul, 2009.

Yakut, Esra; “Eskişehir Şeriyeye Sicillerine Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Sonuçları”, I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu. Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yapı, 12-15 Mayıs 2004, Eskişehir, 2005.